

MIKÄ LISÄÄ NUOREN RISKIÄ TUPAKOIDA, HUMALTUA JA KOKEILLA MARIHUANAA?

SALME AHLSTRÖM – LEENA METSO – EEVA LIISA TUOVINEN

Nuorten tupakan, alkoholin ja huumeiden käyttö on yhteydessä moniin tekijöihin, niin perinnöllisiin, psykologisiin, sosiaalisiin kuin ympäristötekijöihin. Lapsen elämä alkaa perhepiirissä ja hyvin suuri osa hänen myöhemmistäkin toimintoistaan tapahtuu perheen parissa. Lasten ja nuorten ongelmakäyttäytymistä koskeva tutkimus ja teoriakehittelyt ovatkin suuressa määrin keskittyneet selvittämään, mikä on perheen rooli epäsosiaalisen käyttäytymisen syntymisessä (Jessor & Jessor 1977; Steinberg 1987).

Perhe-elämä on yksi tärkeimpiä alueita, mikä säätelee nuoren käyttäytymistä. Perhe-elämän tutkiminen on sen vuoksi tärkeää myös silloin, kun haluamme selvittää, mitkä tekijät ovat yhteydessä nuorten laillisten ja laittomien päihteiden käyttöön. Aikaisempien tutkimusten perusteella tiedämme mm. seuraavaa:

Perherakenne. Perheen käsite ei ole yhtenäinen, vaan vaihtelee kulttuurista toiseen. Joissakin kulttuureissa perheellä tarkoitetaan ydinperhettä (äiti, isä, lapset), toisissa perheen käsite on laajempi ja siihen sisältyvät ydinperheen lisäksi mm. isovanhemmat, sedät ja tädit. Avioerojen vuoksi ydinperheen lisäksi on lisääntyvässä määrin yksinhuoltajaperheitä ja uusperheitä.

Yksinhuoltajaperheiden lapsilla on keskimääräistä useammin käyttäytymisongelmia ja he myös käyttävät muita useammin päihteitä (DuRant & Simmons 1999). Suomalaisen tutkimuksen mukaan yksinhuoltajaperheiden lisäksi myös uusperheiden lapset käyttivät enemmän kaikenlaisia huumeita ja olivat juoneet alkoholia humaltuakseen useammin kuin niiden perheiden lapset, jotka asuivat yhdessä biologisten vanhempiensa kanssa (Ahlström & al. 2001).

Nuorten käsitykset vanhempien päihteiden käytön hyväksynnästä. Nuorten käsitykset vanhempien hyväksynnästä ovat yhteydessä vähäisempään alkoholin käyttöön, mutta eivät marihuanan käyt-

töön (DuRant & Simmons 1999). Toisaalta vanhempien sallivuuden on osoitettu merkitsevästi ennustavan laittomien huumeiden käyttöä (Brook & al. 1992; Villatoro & Medina-Mora 1998).

Vanhempien ja lasten väliset suhteet. Lasten ja vanhempien huonot välit sekä vanhempien riittämätön tuki ovat usein yhteydessä nuorten keskimääräistä runsaampaan päihteiden käyttöön (Anderson & Henry 1994; Selnow 1987; Wills & Cleary 1996). Vähäisen vuorovaikutuksen on esimerkiksi todettu olevan yhteydessä sekä runsaaseen tupakointiin että alkoholin käyttöön (Cohen & al. 1994). Hyvä vuorovaikutus taas saa nuoret omaksuma vanhempiensa sovinnaisia asenteita ja käyttäytymisen.

Kasvatuskäytännöt. Huolimatta mahdollisista esteistä moni nuori selviytyy menestyksellisesti nuoruusvuosien karikoista. Tämä koskee myös ns. ongelmanuoria. Onnistunut selviytyminen on hyvin usein yhteydessä vanhempien hyvään kasvatuskäytäntöön. Tämä taas edellyttää, että vanhemmat seuraavat läheltä nuoren elämää, ovat jatkuvasti vuorovaikutuksessa nuoren kanssa päättäessä hänen elämänsä tärkeistä asioista ja päivittäin tekemisissä nuoren kanssa (Cohen & al. 1994; Jackson & al. 1994; Chilcoat & al. 1995). On todennäköistä, että juuri hyvät kasvatuskäytännöt toimivat eräänlaisena suojaverkkona nuorille, joilla on suuri riski ajautua ongelmakäyttäjäksi. Vastaavasti kehnot vanhemmuuskäytännöt ovat yhteydessä erilaisiin nuorten käyttäytymishäiriöihin. Näyttää siltä, että ne ovat yhteydessä erityisesti eri päihteiden käytön varhaiseen alkamiseen (Chilcoat & al. 1995; Steinberg & al. 1994). Hyvä kasvatuskäytäntö näyttäisi suojaavan erityisesti poikia runsaalta alkoholin käytöltä (Griffin & al. 2000).

Käytettävissä olevat rahat. Nuoren käytettävissä oleva rahamäärä on yhteydessä alkoholin käyt-

töön. Mitä enemmän rahaa on käytössä, sitä yleisempää alkoholin käyttö on (Ahlström & al. 1989). Suomalaisten nuorten alkoholin käytön lisääntymisen onkin todettu olevan yhteydessä juuri lisääntyneisiin käyttövaroihin (Lintonen & al. 2000).

Sisarukset vaikuttajina. Sisarukset ovat nuorelle tärkeä vertaisryhmä, joka vaikuttaa nuoren päihteiden käyttöön. Sisarusten päihteiden käyttö lisää nuoren todennäköisyyttä käyttää päihteitä (McDermott 1984; Needle & al. 1986). Erityisesti miesopiskelijat eivät käyttäneet alkoholia, mikäli heidän vanhemmat veljensä tai ystävänsä eivät sitä käyttäneet (Brook & al. 1990).

Tässä artikkelissa tarkastellaan, kuinka perherakenne, vanhempien koulutustaso, nuorten käsitteet vanhempien päihteiden käytön sallimisesta, lasten ja vanhempien väliset suhteet, vanhempien kasvatuskäytännöt, vanhempien sisarusten päihteiden käyttö, nuoren käytettävissä olevat rahat sekä tyytyväisyys perheen taloudelliseen asemaan, terveyteen ja itseensä ovat yhteydessä nuorten päihteiden käyttöön.

AINEISTO

Kohdejoukko

Vuonna 1994 Euroopan neuvoston Pompidou-ryhmä käynnisti kansainvälisen tutkimusprojektin The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs (ESPAD) vertailukelpoisen tiedon saamiseksi nuorten päihteiden käytöstä. Tutkimusta koordinoi ruotsalainen Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning (CAN). Suomen osuudesta tutkimuksessa on vastannut Stakesin Alkoholi- ja huumeutkimusryhmä.

Suomen aineisto kerättiin keväällä, viikolla 12 vuonna 1999. Tutkimuksen kohdejoukkona olivat vuonna 1983 syntyneet koululaiset eli 15–16-vuotiaat. Suomessa kyseinen ikäluokka on peruskoulun 9. luokalla. Otos tehtiin ositettuna ryväsoitannana. Ositteet muodostettiin alueen ja kaupungistumisasteen mukaan. Kustakin ositteesta poimittiin satunnaisesti koululuokat ja kysely tehtiin kaikille valittujen luokkien oppilaille yhden koulutunnin aikana. Oppilaat sulki- vastauksensa kirjakuoriin tunnistamattomuden takaamiseksi. Aineistosta poistettiin oppilaat, jotka eivät olleet syntyneet vuonna 1983.

Pääkaupunkiseudun oppilaat olivat yliedustet-

tuina, koska haluttiin varmistaa vertailumahdollisuus pääkaupunkiseudun ja muun maan välillä. Koko maan tuloksia laskettaessa havainnot on painotettu vastaamaan ryhmän todellista kokoa. Ositekohtaisia painoja on käytetty korjaamaan myös pienempiä ositteiden välisiä eroja. Otanta tehtiin Jyväskylän yliopiston koulurekisteristä (Törmäkangas 1998).

Suomessa käytännöllisesti katsoen kaikki oppivelvollisuusikäiset ovat peruskoulussa. Otoskehikkoon eivät kuuluneet esimerkiksi vammaisille tarkoitettujen erityiskoulut, joissa on noin 2,4 prosenttia peruskoululaisista. Kyselyyn vastanneista peruskoulun 9. luokan oppilaista viisi prosenttia ei kuulunut tavoiteltuun ikäkohorttiin, koska he olivat aloittaneet koulunsa nuorempina tai vanhempina kuin 7-vuotiaana tai jääneet luokalle. Vastaavasti voimme olettaa, että saman verran (5 %) kohdejoukosta jäi tavoittamatta sen takia, että he eivät olleet 9. luokalla.

Koululaiskyselyissä aineiston laatuun vaikuttaa oppilaiden lukumäärän ja vastausprosentin lisäksi myös koulujen/luokkien lukumäärä, koska on mahdollista, että saman luokan oppilaat ovat joissakin asioissa samankaltaisempia kuin eri luokkien oppilaat.

Taulukossa 1 on esitetty otoksen perustiedot. Vuonna 1999 yksi koulu kieltäytyi ja se korvattiin toisella samasta ositteesta satunnaisesti valitulla koululla. Otokseen kuului 177 luokkaa ja 3 109 koululaista. Vastausprosentti oli 90.

Otos edustaa erittäin hyvin kohdejoukkona olleita koululaisia, koska vain noin 5 prosenttia ikäkohortista jäi tavoittamatta peruskoulun 9. luokilla ja vastausprosentti oli korkea. Yksityiskoh- taisempi kuvaus aineiston keruusta on esitetty toisaalla (Ahlström & al. 2001).

Muuttujat

Riippuvista muuttujista kaksi eli tupakointi ja humala luokiteltiin kolmeen luokkaan, marihuanan tai hasiksen käyttö kahteen luokkaan χ^2 -testiä varten. Logistista regressioanalyysiä varten muuttujat dikotomisoitiin: tupakointi: 30 viime päivän aikana enintään 5 savuketta/vähintään 6 savuketta päivässä, humala: viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana humalassa enintään 11 kertaa/vähintään 12 kertaa, marihuanan tai kannabiksen käyttö: elinaikana ei lainkaan/vähintään yhden kerran.

Riippumattomista muuttujista perherakenne

Taulukko 1. Osallistuneet luokat, koululaiset ja vastausprosentit vuonna 1999

Osallistuneet luokat	Koululaiset			Vastausprosentti		
	Tytöt	Pojat	Yhteensä	Tytöt	Pojat	Yhteensä
177	1 575	1 534	3 109	89	90	90

luokiteltiin kolmeen luokkaan χ^2 -testiä varten: 1) asuu molempien vanhempien kanssa yhdessä, 2) asuu yksinhuoltajavanhemman kanssa, 3) asuu uusperheessä. Logistista regressioanalyysiä varten kaksi viimeistä luokkaa yhdistettiin.

Vanhempien koulutusaste arvioitiin isän koulutuksen perusteella, jos vastaajalla oli isä tai isäpuoli ja hän tiesi tämän koulutusasteen. Mikäli hänellä ei ollut edellä kuvattua tietoa, käytettiin äidin tai äitipuolen koulutusastetta. Muuttuja luokiteltiin 6 luokkaan χ^2 -testiä varten. Logistisessa regressioanalyysissä muuttuja oli jatkuvana.

Vanhempien suhtautuminen tupakointiin luokiteltiin χ^2 -testiä varten neljään luokkaan: 1) sallisi, 2) ei sallisi kotona, 3) ei tiedä, 4) ei sallisi lainkaan. Logistista regressioanalyysiä varten luokat 1 ja 3 sekä 2 ja 4 yhdistettiin. Koska isän ja äidin suhtautumisessa nuoren humalajuomiseen ja marihuanan tai hasiksen kokeiluun ei ollut merkittäviä eroja, valittiin analyysiin isän suhtautuminen. Isän suhtautuminen sekä humalajuomiseen että marihuanan tai hasiksen käyttöön luokiteltiin viiteen luokkaan χ^2 -testiä varten: 1) saattaisi sallia, 2) ei välittäisi, 3) ei tiedä, 4) ei hyväksyisi, 5) ei sallisi lainkaan. Logistista regressioanalyysiä varten luokat 1, 2 ja 3 sekä luokat 4 ja 5 yhdistettiin.

Koululaisen tyytyväisyys väleihinsä isänsä kanssa luokiteltiin kolmeen luokkaan χ^2 -testiä varten: 1) ei lainkaan tyytyväinen, 2) enimmäkseen ei tyytyväinen, 3) enemmän tai vähemmän tyytyväinen, enimmäkseen tyytyväinen ja täysin tyytyväinen. Logistista regressioanalyysiä varten luokat 1 ja 2 yhdistettiin.

Vanhempien kasvatuskäytäntöjä mitattiin kysymällä nuorelta, asettavatko hänen vanhempiensa hänelle selviä sääntöjä koskien sitä, mitä saa tehdä kodin ulkopuolella, ja tietävätkö he, missä nuori on iltaisin. Kumpikin muuttuja luokiteltiin viiteen luokkaan χ^2 -testiä varten: 1) tuskin koskaan, 2) harvoin, 3) toisinaan, 4) usein, 5) lähes aina. Logistista regressioanalyysiä varten luokat 1, 2 ja 3 sekä luokat 4 ja 5 yhdistettiin.

Nuorilta kysyttiin, polttaako heidän vanhempista sisaruksistaan kukaan tupakkaa, juoko heistä joku itsensä humalaan ja polttaako joku heistä marihuanaa tai hasista. Vastaukset luokiteltiin kolmeen luokkaan: 1) usein, silloin tällöin, 2) ei tiedä, ei vanhempia sisaruksia, 3) harvoin, ei koskaan. Logistista regressioanalyysiä varten luokat 2 ja 3 yhdistettiin.

Nuoren käytettävissä olevia varoja arvioitiin kysymällä häneltä ”Kuinka paljon rahaa käytät viikossa henkilökohtaisiin menoihin, markkoina?”. Vastaukset luokiteltiin viiteen luokkaan: 1) alle 50 mk, 2) 50–99 mk, 3) 100–199 mk, 4) 200–399 mk, 5) 400 mk tai enemmän. Logistisessa regressioanalyysissä muuttuja oli jatkuvana.

Vastaajat arvioivat, kuinka tyytyväisiä he olivat yleensä a) perheensä taloudelliseen tilaan, b) terveyteensä ja c) itseensä. Vastaukset luokiteltiin viiteen luokkaan χ^2 -testiä varten: 1) ei ole lainkaan tyytyväinen, 2) enimmäkseen ei ole tyytyväinen, 3) enemmän tai vähemmän tyytyväinen, 4) enimmäkseen tyytyväinen, 5) täysin tyytyväinen. Logistista regressioanalyysiä varten luokat 1, 2 ja 3 sekä luokat 4 ja 5 yhdistettiin.

Analyysit

Tupakoinnin, humalajuonnin ja marihuanan tai hasiksen käytön yhteyttä riippumattomiin muuttujiin tutkittiin χ^2 -testiä apuna käyttäen sekä logistisen regressioanalyysin avulla. Analyysit tehtiin ryväotanta huomioon ottaen.

TULOKSET

Tupakointi oli hyvin merkittävästi yhteydessä perherakenteeseen siten, että tytöt, jotka asuivat molempien vanhempiensa kanssa, tupakoivat vähemmän kuin yksinhuoltaja- ja uusperheiden tytöt. Mitä kriittisemmin isä suhtautui tupakointiin, sitä harvemmin tytöt tupakoivat. Tyttöjen keskuudessa tyytyväisyys isäsuhteeseen, vanhempien tieto nuoren olinpaikasta iltaisin, vanhempien sisarusten tupakoimattomuus, käytettävissä olevat vähäiset käyttövarat sekä tyytyväisyys perheen taloudelliseen tilanteeseen, omaan terveyteen ja omaan itseen olivat yhteydessä tupakoimattomuuteen. Poikien keskuudessa tupakointi ei ollut yhteydessä siihen, olivatko he tyytyväisiä perheen taloudelliseen tilanteeseen, eikä yhteys tupakoinnin ja itseensä tyytyväisyyden välillä ollut

Taulukko 2. Yhteydet tupakoinnin, humalajuomisen ja marihuanan tai hasiksen käytön ja riippumattomien muuttujien välillä χ^2 -testin mukaan

	Tupakointi		Humalajuominen		Marihuanan tai hasiksen käyttö	
	Tytöt	Pojat	Tytöt	Pojat	Tytöt	Pojat
Perherakenne	***	***	***	***	***	***
Vanhempien koulutusaste	**	**	Ns	Ns	Ns	***
Isä ei salli tupakointia/humalajuomista/ marihuanan käyttöä	***	***	***	***	***	***
Tyytyväisyys isäsuhteeseen	***	***	***	***	***	***
Selviä sääntöjä käyttäytymiselle kodin ulkopuolella	**	**	Ns	Ns	Ns	Ns
Vanhemmat tietoisia nuoren olinpaikasta iltaisin	***	***	***	***	***	***
Vanhempien sisarusten tupakointi/humalajuominen/marihuanan käyttö	***	***	***	***	***	***
Käytettävissä oleva rahamäärä	***	***	***	***	***	***
Tyytyväisyys perheen taloudelliseen tilanteeseen	***	Ns	***	Ns	***	*
omaan terveyteen	***	***	***	Ns	***	***
itseensä	***	*	***	Ns	***	Ns

Ns ei merkitsevä

* $p \leq .05$

** $p \leq .01$

*** $p \leq .001$

kovin merkitsevä. Sekä tyttöjen että poikien keskuudessa korkeasti koulutettujen vanhempien lapset tupakoivat vähemmän ja samoin ne nuoret, joiden käytökselle asetettiin sääntöjä kodin ulkopuolella (taulukko 2).

Humalajuominen oli hyvin merkitsevästi yhteydessä perherakenteeseen siten, että tytöt, jotka asuivat molempien vanhempiensa kanssa, joivat itsensä humalaan harvemmin kuin yksinhuoltaja- ja uusperheiden tytöt. Mitä kriittisemmin isä suhtautui humalajuomiseen, sitä harvemmin tytöt joivat itsensä humalaan. Tyttöjen keskuudessa tyytyväisyys isäsuhteeseen, vanhempien tieto nuoren olinpaikasta iltaisin, vanhempien sisarusten humalajuomisen välttäminen, käytettävissä olevat vähäiset käyttövarat sekä tyytyväisyys perheen taloudelliseen tilanteeseen, omaan terveyteen ja omaan itseensä olivat yhteydessä harvoin humaltumiseen. Poikien keskuudessa yhteydet olivat lähes samanlaiset, mutta humalajuominen ei heillä ollut merkitsevästi yhteydessä tyytyväisyyteen perheen taloudelliseen tilanteeseen, nuoren terveyteen eikä omaan itseensä (taulukko 2). Humalajuominen ei ollut merkitsevästi yhteydessä vanhempien koulutukseen eikä vanhempien kodin ulkopuoliselle käyttäytymiselle asettamiin sääntöihin kummankaan sukupuolen keskuudessa (taulukko 2).

Marihuanan tai hasiksen käyttö oli merkitse-

västi tai erittäin merkitsevästi yhteydessä perherakenteeseen siten, että sekä tytöt että pojat, jotka asuivat molempien vanhempiensa kanssa, käyttivät marihuanaa tai hasista vähemmän kuin yksinhuoltaja- ja uusperheiden nuoret. Mitä kriittisemmin isä suhtautui huumeiden käyttöön, sitä vähemmän nuoret käyttivät marihuanaa tai hasista. Tyytyväisyys isäsuhteeseen, vanhempien tieto nuoren olinpaikasta iltaisin, vanhempien sisarusten marihuanan tai hasiksen käytön välttäminen ja käytettävissä olevat vähäiset käyttövarat olivat yhteydessä marihuanan tai hasiksen käytön välttämiseen sekä tyttöjen että poikien keskuudessa (taulukko 2). Poikien keskuudessa oli erittäin merkittävä yhteys marihuanan tai hasiksen käytön ja vanhempien koulutuksen välillä: mitä korkeampi oli vanhempien koulutusaste, sitä todennäköisempää oli käyttö.

Koska selittävät muuttujat ovat yhteydessä toisiinsa, tehtiin logistinen regressioanalyysi. Sen tulokset selkeyttivät selitettävien ja selittävien muuttujien välisiä yhteyksiä.

Logistinen regressioanalyysi osoitti, että nuorilla riski polttaa vähintään kuusi savuketta päivässä 30 viime päivän aikana oli vähäisempi, mikäli he elivät molempien biologisten vanhempiensa kanssa, isä ei sallinut tupakanpoltoa, nuori oli tyytyväinen isäsuhteeseensa, vanhemmat sisarukset eivät tupakoineet ja nuoren käyttövarat

Taulukko 3. Tupakoinnin logistinen regressiomalli, odd ratios ja 95 %:n luottamusvälit, sukupuolen mukaan

	Tupakointi 30 viime päivän aikana			
	Työt		Pojat	
	OR	95 %:n luottamusväli	OR	95 %:n luottamusväli
Asuu molempien vanhempien kanssa	0.65 **	0.47–0.91	0.71 *	0.51–0.98
Isä sallii tupakoinnin	4.24 ***	2.88–6.24	4.99 ***	3.22–7.72
Tyytymätön isäsuhteeseen	1.45 *	1.01–2.08	2.48 ***	1.70–3.64
Vanhemmat eivät tietoisia nuoren olinpaikasta iltaisin	1.41 Ns	0.89–2.24	1.73 ***	1.28–2.34
Vanhemmat sisarukset tupakoivat	1.92 ***	1.39–2.67	2.84 ***	2.14–3.78
Runsaat käyttövarat	1.00 **	1.00–1.00	1.00 *	1.00–1.00

Ns ei merkitsevä
 * $p \leq .05$
 ** $p \leq .01$
 *** $p \leq .001$

Taulukko 4. Humalajuomisen logistinen regressiomalli, odd ratios ja 95 %:n luottamusvälit, sukupuolen mukaan

	Humalajuominen 12 viime kuukauden aikana			
	Työt		Pojat	
	OR	95 %:n luottamusväli	OR	95 %:n luottamusväli
Asuu molempien vanhempien kanssa	0.79 Ns	0.61–1.03	0.55 ***	0.42–0.72
Isä sallii humalajuomisen	2.23 **	1.75–2.83	1.70 ***	1.53–1.90
Tyytymätön isäsuhteeseen	1.64 ***	1.29–2.08	1.26 ***	1.11–1.43
Vanhemmat eivät tietoisia nuoren olinpaikasta iltaisin	1.83 ***	1.32–2.55	1.24 ***	1.10–1.39
Vanhemmat sisarukset juovat humalaan	1.73 ***	1.34–2.24	1.60 ***	1.25–2.06
Runsaat käyttövarat	1.00 ***	1.00–1.00	1.00 Ns	1.00–1.00

Ns ei merkitsevä
 * $p \leq .05$
 ** $p \leq .01$
 *** $p \leq .001$

olivat vähäiset (taulukko 3). Poikien keskuudessa riski oli lisäksi vähäisempi, mikäli vanhemmat tiesivät, missä nuori vietti iltansa.

Nuoren riski humaltua vähintään 12 kertaa viimeksi kuluneiden 12 kuukauden aikana oli vähäisempi, mikäli isä ei sallinut humaltumista, nuori oli tyytyväinen isäsuhteeseensa, vanhemmat sisarukset eivät humaltuneet, nuoren käyttövarat olivat vähäiset ja vanhemmat tiesivät, missä nuori vietti iltansa (taulukko 4). Poikien riski humaltua oli vähäisempi, mikäli poika asui biologisten vanhempiensa kanssa. Tyttöjen riski humaltua oli taas vähäisempi, jos heidän käyttövaransa olivat vähäiset.

Nuoren riski kokeilla marihuanaa tai hasista oli vähäisempi, mikäli hän asui vanhempiensa kanssa, vanhemmat tiesivät, missä nuori vietti iltansa,

ja jos nuori itse oli tyytyväinen terveyteensä (taulukko 5). Poikien riski kokeilla oli lisäksi pienempi, mikäli vanhempien koulutustaso ei ollut korkea eivätkä vanhemmat sisarukset olleet käyttäneet marihuanaa tai hasista.

YHTEENVETO JA KESKUSTELU

Perherakenne oli yhteydessä nuorten kaikkien päihteiden käyttöön siten, että yksinhuoltajaperheeseen tai uusperheeseen kuulumisen lisäksi riskiä verrattuna niihin nuoriin, jotka asuivat biologisten vanhempiensa kanssa.

Toistaiseksi ei ole voitu selkeästi osoittaa tekijöitä, jotka ovat tulosten taustalla. Seuraavien tekijöiden on arveltu olevan yhteydessä käyttäyty-

Taulukko 5. Marihuanan tai hasiksen käytön logistinen regressiomalli, odd ratios ja 95 %:n luottamusväli, sukupuolen mukaan

	Marihuanan tai hasiksen käyttö elinaikana			
	Työt		Pojat	
	OR	95 %:n luottamusväli	OR	95 %:n luottamusväli
Asuu molempien vanhempien kanssa	0.55 *	0.37–0.70	0.45 ***	0.32–0.64
Vanhemmilla korkea koulutusaste	1.28 Ns	1.16–1.40	1.48 ***	1.29–1.69
Vanhemmat eivät tietoisia nuoren olinpaikasta iltaisin	2.40 ***	1.81–3.20	2.22 ***	1.50–3.28
Vanhemmat sisaruksia käyttävät marihuanaa tai hasista	1.51 Ns	1.14–2.00	1.62 *	1.09–2.39
Tyytymätön omaan terveyteen	1.37 ***	1.12–1.67	1.33 **	1.08–1.65

Ns ei merkitsevä

* $p \leq .05$

** $p \leq .01$

*** $p \leq .001$

misongelmien yleisyyteen. Yksinhuoltajaperheen taloudellinen asema on keskimääräistä huonompi ja perhe elää yleensä sosiaalisesti eristäytyneempää elämää, eikä sillä ole samassa määrin selviytymiskeinoja arkielämän tilanteissa kuin perinteisellä kahden vanhemman perheellä. Lisäksi yksinhuoltajaperheiden lapset näyttävät olevan keskimääräistä herkempiä vertaisryhmän painostukselle (Steinberg & al. 1994) ja valmiimpia tekemään päätöksiä neuvottelematta vanhempansa kanssa (Dornbusch & al. 1985).

Uusperheessä taas kasvatuskäytännöt voivat poiketa ydinperheen kasvatuskäytännöistä riippuen siitä, miten aktiivisesti uusi vanhempi osallistuu lapsen kasvatukseen. On myös mahdollista, että uusperheissä vanhempien kasvatuserinteet poikkeavat toisistaan ja että tästä aiheutuu ongelmia.

Myös vanhempien sisarusten tupakointi, humalajuominen ja marihuanan tai hasiksen käyttö olivat yhteydessä nuoren riskiin käyttää näitä päihteitä, joskin marihuanan osalta vain poikien keskuudessa. Vanhempien tietämys nuoren olinpaikasta iltaisin vähensi tyttöjen tupakointiriskiä ja riskiä humaltua. Poikien kohdalla tämä vähensi kaikkien päihteiden käytön riskiä.

Vanhempien sallivuus lisäsi nuoren riskiä tupakoida tai humaltua, samoin sitä lisäsi nuoren huono isäsuhte. Suuret käyttövarat lisäsivät nuoren riskiä tupakoida mutta vain tyttöjen riskiä humaltua.

Marihuanan kokeiluriski oli muita suurempi nuorilla, jotka ilmoittivat olevansa tyytymättömiä terveyteensä, ja pojilla, joiden vanhempien kou-

lutustaso oli korkea. Nämä tulokset ovat mielenkiintoisia, mutta vaativat tulkintoja varten kvalitatiivisen tutkimusotteen. Mikäli nuoret, joilla on ongelmia terveytensä kanssa, ovat keskimääräistä valmiimpia kokeilemaan marihuanaa tai hasista, tämä olisi hyvä ottaa huomioon kouluterveyden ennalta ehkäisevää työtä suunniteltaessa.

Eri tekijät lisäävät tyttöjen ja poikien riskiä käyttää eri päihteitä. Jos tytöillä on vähän rahaa käytettävissään, riski humaltua on vähäisempi. Pojilla käytettävissä oleva rahamäärä ei ole yhteydessä humaltumisriskiin. Tytöt käyttänevät pienet varansa ilmeisesti mieluummin meikkeihin ja vaatteisiin kuin humalan hankintaan. Poikien riski humaltua on suuri, jos hän ei asu biologisten vanhempiensa kanssa. Poikien riski kokeilla marihuanaa on myös suuri, jos heidän vanhemmat sisaruksensa ovat käyttäneet marihuanaa ja vanhempien koulutustaso on korkea.

Sukupuolierot osoittavat, että perhe toimii erityisesti poikien suojaverkkona. Pojat myös hyötyvät enemmän vanhempien valvonnasta kuin tytöt. Toisaalta vanhemmat, joiden koulutustaso on korkea, eivät näytä valvovan poikiaan samassa määrin kuin tyttöjä.

D. Baumrind ja K. A. Moselle (1985) ovat osoittaneet, että lapset usein tulkitsevat vanhempien passiivisuuden äänettömäksi hyväksymiseksi tai äänettömäksi paheksumisen puutteeksi. Sen vuoksi lapset, joiden vanhemmat eivät aseta selkeitä sääntöjä alkoholin käytölle tai eivät seuraa lastensa alkoholin käyttöä, saattavat ajatella, että vanhempien suhtautuminen heidän alkoholin käyttöönsä on sallivampi kuin se itse asiassa onkaan.

Vaikka kasvatuskäytäntöjen on osoitettu olevan merkittäväällä tavalla yhteydessä nuorten päihitteiden käyttöön, ei ole kuitenkaan tutkittu erikseen äidin ja isän kasvatuskäytännön yhteyksiä nuoren käyttäytymiseen. Olisi esimerkiksi mielenkiintoista tietää, ovatko nuoret, joiden vanhemmat kiistelevät perheen kasvatuskäytännöistä, helpommin kokeilemassa päihteitä kuin nuoret, joiden vanhemmilla on keskenään harmoninen kasvatuskäytäntö.

Kasvatuskäytännöt voivat olla vaikutuksiltaan

myös huonoja. Esimerkiksi yksinhuoltajaperheiden nuoret, joiden läksyjä vanhemmat valvoivat, käyttivät alkoholia yleisemmin kuin nuoret, joiden vanhemmat eivät läksyjen tekoon puuttuneet. Tämä voi olla osoitus vastarinnasta, jota syntyy, kun vanhemmat liian tarkasti valvovat lapsiaan. Vastarinnan syntyminen voi myös selittää, miksi ylenpalttinen lapsen ja vanhemman välinen vuorovaikutus on yhteydessä käyttäytymisongelmiin (Griffin & al. 2000).

KIRJALLISUUS

Ahlström, S. & Metso, L. & Tuovinen, E. L.: Suomalaisen nuorten päihitteiden käyttö 1995 ja 1999. Espad-tutkimuksen taulukkoraportti. Aiheita 30/2001. Stakes 2001

Ahlström, S. & Rimpelä, A. & Rimpelä, M. & Pykäri, P.: Nuoret ja alkoholi 1973–1989. Nuorten terveystapatutkimus. Julkaisuja 3/1989. Helsingin yliopiston kansanterveystieteen laitos, Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1989

Anderson, A. R. & Henry, C. S.: Family system characteristics and parental behaviors as predictors of adolescent substance use. *Adolescence* 29 (1994), 405–420

Baumrind, D. & Moselle, K. A.: A developmental perspective on adolescent drug abuse. *Adv. Alcohol Substance Abuse* 4 (1985), 41–67

Brook, J. S. & Cohen, P. & Whiteman, M. & Gordon, A. S.: Psychosocial risk factors in the transition from moderate to heavy use or abuse of drugs. P. 359–388. In: Glanz, M. & Pickens, R. (eds.): *Vulnerability to drug abuse* (3rd ed.). Washington, DC: American Psychological Association Press, 1992

Brook, J. S. & Whiteman, M. & Gordon, A. S. & Brook, D. W.: The role of older brothers in younger brothers' drug use viewed in the context of parent and peer influences. *Journal of Genetic Psychology* 15 (1990), 59–75

Chilcoat, H. D. & Dishion, T. J. & Anthony, J. C.: Parent monitoring and the incidence of drug sampling in urban elementary school children. *American Journal of Epidemiology* 141 (1995), 25–31

Cohen, D. A. & Richardson, J. & La Bree, L.: Parenting behaviors and the onset of smoking and alcohol use: A longitudinal study. *Pediatrics* 94 (1994), 368–375

Dornbusch, S. M. & Carlsmith, J. M. & Bushwall, S. J. & Ritter, P. L. & Leiderman, H. & Hastort, A. H. & Gross, R. T.: Single parents, extended households, and the control of adolescents. *Child Development* 56 (1985), 326–341

DuRant, R. H. & Simmons, J. M.: Perceived adult disapproval of substance use, disapproval of peer substance use, family factors and frequency of alcohol and marijuana use by adolescents. Winston-Salem, NC: The Brenner Center of Child and Adolescents Health, 1999

Griffin, K. W. & Botvin, G. J. & Sheier, L. M. & Diaz, T. & Miller, N. L.: Parenting practices as predictors of substance use, delinquency, and aggression among urban minority youth: moderating effects of family structure and gender. *Psychology of Addictive Behaviors* 14 (2000), 174–184

Jackson, C. & Bee-Gates, D. J. & Henriksen, L.: Authoritative parenting, child competencies, and initiation of cigarette smoking. *Health Education Quarterly* 21 (1994), 103–116

Jessor, R. & Jessor, S. L.: *Problem behavior and psychosocial development: A longitudinal study of youth*. San Diego, CA: Academic Press, 1977

Lintonen, T. P. & Rimpelä, M. K. & Vikat, A. & Rimpelä, A. H.: The effect of societal changes on drunkenness trends in early adolescence. *Health Education Research* 15 (2000), 261–269

McDermott, D.: The relationship of parental drug use and parent's attitudes concerning adolescent drug use. *Adolescence* 19 (1984), 89–97

Needle, R. & McCubbin, H. & Wilson, M. & Reineck, R. & Lazar, A. & Mederer, H.: Interpersonal influences in adolescent drug use: The role of older siblings, parents, and peers. *International Journal of Addiction* 21 (1986), 739–766

Selnow, G. W.: Parent-child relationships in single- and two-parent families: Implications for substance usage. *Journal of Drug Education* 17 (1987), 315–326

Steinberg, L.: Single parents, stepparents, and the susceptibility of adolescents to antisocial peer pressure. *Child Development* 58 (1987), 269–275

Steinberg, L. & Fletcher, A. & Darling, N.: Parental monitoring and peer influences on adolescent substance use. *Pediatrics* 93 (1994), 1060–1064

Törmäkangas, Kari: Suomen- ja ruotsinkielisten koulujen otannat huumeiden- ja alkoholinkäyttötutkimuksessa Suomessa 1998–1999. Jyväskylän yliopisto, Kasvatustieteiden tutkimuslaitos, 1998

Villatoro, J. A. & Medina-Mora, M. E.: Drug use pathways among high school students in Mexico. *Addiction* 93 (1998), 1577–1588

Wills, T. A. & Cleary, S. D.: How are social support effects mediated? A test with parental support and adolescent substance use. *Journal of Personality and Social Psychology* 71 (1996), 937–952.